

“Yoldaş prokuror, Bakıda faciə baş vermişdir...”

1990-cı ilin 19-u yanvarında saat təxminən 19 radələrində evə gəldim və bu zaman, adətüm üzrə, hər gün saat 20.00-da Azərbaycan televiziyası ilə verilən “Günün xəbərləri” verilişinə baxmaq istəyirdim. Lakin bu, mümkün olmadı. Belə ki, təxminən, saat 19.30-da televiziyanın ekranı birdən-birə qaraldı. Səhv etmərəmsə, Bakı ilə telefon əlaqəsi də kəsilmişdi. Rayonun rəhbər işçilərinə və o cümlədən, rayon prokuroru kimi mənə də Bakıda nə baş verdiyi məlum deyildi.

Axşam yeməyini yeyib, rayon üzrə yaradılmış qərargaha qayıtdım. Saat 24 radələrində isə xidməti mənzilimə qayıtdım.

20 yanvar 1990-cı il tarixdə saat təxminən 04 radələri olardı. Bu zaman xidməti mənzilimdə olan şəhər telefonu aramsız zəng çalmağa başladı. Mən telefonun dəstəyini qaldırdım. Zəng edən bildirdi ki, yoldaş prokuror, Bakıda faciə baş vermişdir, kütləvi surətdə dinc əhali məhv edilmişdir.

Mən bu zaman təcili olaraq, prokurorluğun sürücüsünə zəng edib, onu çağırıdım və torpaqlarımızın qorunması ilə əlaqədar yaradılmış rayon qərargahına gəldim. İşlədiyim Qubadlı rayonu ilə keçmiş Ermənistan SSR-nin 120 km sərhədi vardır.

Artıq səhər açılmışdı. Orada bizə məlum oldu ki, 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakı şəhərinə, həmişə dünyada sülh ordusu kimi qələmə verilən, Sovet ordusunun xüsusi təyinatlı dəstələri və daxili qoşunların iri kontingenti Azərbaycanın bir neçə rayonuna, keçmiş Sovet İttifaqının qoşun hissələri fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən, yeridilmiş, dinc əhaliyə divan tutulmuş, yüzlərlə insan qətlə yetirilmiş, yaralanmış, itkin düşmüşdür. Sovet ordusunun xüsusi təyinatlı dəstələri və daxili qoşunların iri kontingentinin Bakını zəbt etməsi xüsusi qəddarlıq və misli görünməmiş vəhşiliklərlə müşayiət edilmişdir.

Ümumiyyətlə, qoşunların qanunsuz yeridilməsi nəticəsində Bakıda və respublika rayonlarında 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, 841 nəfər qanunsuz həbs olunmuşdur. Hərbi qul-

luçular tərəfindən 200 ev və mənzil, 80 avtomaşın, o cümlədən təcili yardım maşınları, yandırıcı güllələrin törətdiyi yanğın nəticəsində dövlət əmlakı və çoxsaylı şəxsi əmlak məhv edilmişdir. Həlak olanların arasında qadınlar, uşaqlar və qocalar, həmçinin təcili yardım işçiləri və milis nəfərləri olmuşdur. Keçmiş SSRİ Konstitusiyası, keçmiş Azərbaycan SSR Konstitusiyası kobudcasına pozulmuş, Azərbaycan Respublikasının suveren hüquqları tapdalanmışdır.

Yanvarın 22-də Bakıda şəhidlərin izdihamlı dəfn mərasimi təşkil edildi. Lakin xalqı tərpedən-dırnağa qədər silahlənmiş, “müzəffər sülh ordusu” kimi dünya ictimaiyyətinə həmişə təqdim edilən Sovet ordusu hissələrinin qarşısı-

Azərbaycandakı vəziyyəti öz axarına salmaq, siyasi həyatdakı qeyri-sabitliyin nizamlamaq üçün kifayət qədər imkan olmuşdur. Təəssüf ki, Azərbaycan rəhbərliyi, həmçinin ölkənin ali siyasi rəhbərliyi bu imkanlardan istifadə edə bilməmişdir”.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev həmçinin, 21 yanvar 1990-cı ildə Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinə, Ali Sovetə, Nazirlər Sovetinə, Azərbaycan xalqına 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar başsağlığı teleqramı göndərmiş, teleqramın respublika mətbuatında dərc olunmasını, radio və televiziya ilə verilməsini, matəm mitinqində oxunmasını xahiş etsə də, həmin teleqramın rəsmi mətbuatda dərc edilməsinə imkan verilməmişdir.

na çıxaranlar, hətta o vaxtkı iqtidar nümayəndələri də dəfn mərasimində iştirak etməyi lazım bilmədilər.

Yalnız o zaman Moskvada məcburi istefaya göndərilmiş Ümummilli Lider Heydər Əliyev özünün və yaxınlarının həyatını təhlükə qarşısında qoyaraq, yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək, buraya yığılmış azərbaycanlılar qarşısında çıxış etmiş, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin, o cümlədən Mixail Qorbaçovun xalqımıza yabançı siyasətini çıxışında kəskin tənqid etmişdir. Ümummilli Lider Heydər Əliyev çıxışında demişdir: “İndi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş və bu gün də davam edən faciənin üstündə dayanmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki,

Keçmiş SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti 15 yanvar 1990-cı il tarixdə “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və bəzi başqa rayonlarda fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi haqqında” Fərman qəbul etmişdir. Fərmanın 1-ci maddəsində keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin, keçmiş Azərbaycan SSR-in ona bitişik rayonların, keçmiş Ermənistan SSR Gorus rayonunun ərazisində, habelə Azərbaycan SSR ərazisində keçmiş SSRİ-nin dövlət sərhədi boyunca sərhədyanı zonada fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi nəzərdə tutulurdu.

Beləliklə, Fərmanda Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi nəzərdə tutulmamışdır. Yalnız keçmiş SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 19 yanvar 1990-cı il tarixli Fərmanı ilə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fərmanının təsirini Bakı şəhərinin ərazisində şamil etməklə, 1990-cı il yanvarın 20-dən Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilmişdir. Lakin “Fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejimi haqqında” keçmiş SSRİ qanunu isə yalnız 3 aprel 1990-cı il tarixdə, başqa sözlə, həmin faciə baş verdikdən 2 ay 16 gün sonra qəbul edilmişdir.

Beləliklə, fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejimi haqqında müvafiq qanun mövcud olmadığı, fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejiminin anlayışı, əsasları və qaydası müəyyən edilmədiyi halda, Bakı şəhərində qanunsuz olaraq fəvqəladə vəziyyət elan edilmişdir.

1990-cı il yanvarın 19-20-də Bakı şəhərinə qoşunların yeridilməsi ilə əlaqədar faciəli hadisələrin təfəssilatının və səbəblərinin təhqiqi üzrə Azərbaycan Res-

**İlham Abbasov,
Ədliyyə Akademiyasının
baş müəllimi, hüquq
üzrə fəlsəfə doktoru
Baş ədliyyə müşaviri
prokurorluğun
fəxri işçisi**

publikası Ali Sovetinin deputat-istintaq komissiyasının yaradılmasına və Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının 19 yanvar 1992-ci il tarixli iclasında həmin komissiyanın işinin yekunlarının müzakirə edilməsinə baxmayaraq, 1994-cü ilə qədər bu məsələyə siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdi. Yalnız Ümummilli Lider Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 29 mart 1994-cü il tarixli iclasında 1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilmiş faciəli hadisələr müzakirə edilmiş və bu hadisələrə siyasi-hüquqi qiymət verilmişdir.

20 Yanvar hadisələri ərəfəsində keçmiş Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərliyinin xalqın mənafeyinə zidd olan siyasəti, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı Mərkəzin, şəxsən Mixail Qorbaçovun apardığı qeyri-obyektiv və qərəzli xətti geniş xalq kütlələrinin qəzəbinə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının “1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilmiş faciəli hadisələr haqqında” 29 mart 1994-cü il tarixli qərarının 1-ci bəndində Azərbaycanda vüsat tapmış milli azadlıq hərəkatını boğmaq, demokratik və suveren bir dövlət yaratmaq amalı ilə ayağa qalxan xalqın inam və iradəsini qırmaq, milli mənliliyini alçaltmaq və belə bir yola qədəm qoyan hər hansı xalqa Sovet hərbi maşınının gücünü nümayiş etdirmək məqsədilə 1990-cı il yanvarın 20-də Sovet Silahlı Qüvvələrinin Bakı şəhərinə yeridilməsi, nəticədə haqq və ədalətin müdafiəsi naminə küçələrə çıxmış silahsız adamların qəddarcasına qətlə yetirilməsi Azərbaycan xalqına qarşı totalitar kommunist rejimi tərəfindən hərbi təcavüz və cinayət kimi qiymətləndirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: “Azadlıq, müstəqillik uğrunda, Vətən uğrunda özlərini qurban verən şəhidlərimizin hamısının xatirəsini həmişə qəlbimizdə yaşatmalıyıq. Hesab edirəm ki, bugünkü müstəqil, qüdrətli Azərbaycan xalqımızın ən böyük sərvətidir. Şəhidlərimizin, canlarını qurban vermiş insanların bu işdə böyük xidməti olubdur”.

Bu matəm günü ərəfəsində biz bir daha çağdaş milli azadlıq mübarizəsinin öncülləri, gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsində örnək olan şəhidlərimizə Allahdan rəhmet diləyirik”.

20 yanvar 1990-cı il faciəsinin 1-ci il-dönümü ərəfəsində keçmiş SSRİ məkanında nüfuzlu qəzet hesab olunan “Komsomolskaya pravda” qəzetində bir məqalə dərc edilmişdir. Müəllif məqalənin axırında, təxminən belə, göstərirdi: “Bakıda al-qırmızı qərənfillər küçələrə səpələnmişdir, burada Moskvada, metronun Mayakovski stansiyasının qarşısında qərənfillərin biri yenə də 15 rubla satılır”. Keçmiş SSRİ məkanında kifayət qədər nüfuzlu qəzetin müxbirinin kütləvi insan tələfatı ilə nəticələnən ağır faciəyə verdiyi qiymət isə acı təəssürat yaradır...”

TRT 20 Yanvar faciəsini dünyaya çatdıracaq

TRT Bakı Təmsilçiliyi ənənəsinə sadıq qalaraq 20 Yanvar faciəsinin 26 il dönümünü TRT kanalları vasitəsilə xəbər, proqram və klip şəklində dünyaya çatdıracaq. Belə ki, TRT Bakı Təmsilçiliyi AzTV-nin texniki dəstəyi ilə hüzn gününü canlı yayımlarla Şəhidlər Xiyabanından həyata keçirəcək. Qurumdan “Kaspi” qəzetinə verilən məlumatda bildirilir ki, canlı yayımda o gecənin şəhidləri ilə yanaşı,

“Yeni Azərbaycan” qəzetinin baş redaktoru Hikmət Babaoğlu, İqtisad Universiteti Türk Dünyası İşletmə Fakültəsi Beynəlxalq əlaqələr kafedrasının müəllimi Nazim Cafersoy və TRT Bakı Təmsilçiliyinin müxbiri Səlim Toprak iştirak edəcəklər.

“TRT Avaz” 20 Yanvar üzün gününü bütün Azərbaycan kanalları kimi anım günü olaraq qeyd edəcək. 20 Yanvar hüzn gününə həsr olunmuş proqram, xəbər və canlı bağlantılar “TRT Haber”, “TRT Avaz” və “TRT Türk” kanallarında yayımlanacaq.